

HARBIY PEDAGOGIKANING TARAQQIYOT BOSQICHLARI VA BUGUNGI KUNDAGI O'ZIGA XOS DIDAKDIK XUSUSIYATLARINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI

Sotvoldiyev Ilhomjon Isomidinovich

*Axborot – kommunikatsiya texnologiyalari va aloqa harbiy instituti
kafedra katta o'qituvchisi
(2- bosqich magistranti)*

Annotatsiya: *Ushbu maqola harbiy pedagogikaning taraqqiyot bosqichlari va bugungi kundagi o'ziga xos didaktik xususiyatlarining nazariy-uslubiy asoslari, "O'zbekistonda harbiy pedagogikaning paydo bo'lishi, madaniy, tarixiy, ijtimoiy, xuquqiy shart sharoitlari" haqida batafsil yozilgan va yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *pedagogika, shart sharoitlari, huquqiy, ta'lim-tarbiya, millat, harbiy kadr, taraqqiyot.*

Аннотация: *В данной статье написаны и подробно объяснены этапы развития военной педагогики и теоретико-методологические основы современных дидактических особенностей: «Зарождение военной педагогики в Узбекистане, культурные, исторические, социальные и правовые условия».*

Ключевые слова: *педагогика, условия, правовое, образование, нация, военнослужащие, развитие.*

Abstract: *This article is written and explained in detail about the stages of development of military pedagogy and the theoretical and methodological foundations of today's unique didactic features, "Emergence of military pedagogy in Uzbekistan, cultural, historical, social, and legal conditions."*

Key words: *pedagogy, conditions, legal, education, nation, military personnel, development.*

KIRISH

Jahon tarixiy tajribasining guvohlik berishicha birorta ham xalq va millat ta'lim tarbiyaga e'tiborsiz taraqqiyotga erisha olmagan. Bugungi kunda ma'naviyatga, ta'lim – tarbiyaga, milliy kadrlar tayyorlashga birinchi darajali ahamiyat bermaydigan jamiyat, davlat, xalq va millat ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy muammolarni bartaraf etolmaydi. Xalqi ma'naviy, ma'rifiy jihatdan yetuk bo'lmagan mamlakat tabiiy - iqtisodiy boyliklariga behisob, harbiy jixatdan qudratli bo'lgan taqdirda ham buyuk davlat bo'la olmaydi. El – yurtiga, Vataniga sadoqatli, iymon – e'tiqodli, mard va jasur, malakasi yetuk, ma'naviyati yuksak insonlar, barkamol avlod har qaysi davlatning qudratli salohiyat manbasidir. Ana shunday noyob hislat va fazilatlariga ega bo'lgan insonlarni, barkamol avlodni tarbiyalab voyaga yetkazgan xalq, albatta kelajakka ochiq ko'z, katta ishonch, umid va ixlos bilan qaray oladi. Ko'rinib turganidek, mustaqil O'zbekiston taraqqiyoti taqdirini ham ma'naviy jihatdan yetuk insonlar hal qiladi.

ASOSIY QISM

1917 yil to'ntarishidan keyin Markaziy Osiyo xalqlarining hayotida ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy-mafkuraviy va xalq maorifi sohalarida keskin o'zgarish yuz berdi. Turkiston o'lkasida milliy demokratiya vakillari, mashhur ma'rifatparvar ziyolilar tomonidan yangi usuldagi maktablarning keng tarmog'ini yaratish, maktab-maorif borasida zudlik bilan islohotlarni amalga oshirish yuzasidan bir qator takliflar ilgari surildi. Bu davrda milliy ziyolilar faoliyati keng tus oldi, jumladan: jadidchi ziyolilar Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvar Qori, Sadridin Ayniy, Fitrat, Cho'lpon, Abdulla Qodiriy, Abdulla Avloniy, Hamza, O'zi Yunus, Xurshid va boshqa ziyolilar madaniyat, maorif sohalarida jonbozlik qildilar va yangi usuldagi maktablarning keng tarmoqlarini yaratish sohasida faoliyat ko'rsatdilar. 1917 yil fevralidan oktyabr orasida Turkistonning yirik shaharlarida turli tillarda dars beriladigan xususiy maktablar ochildi. Turkiston o'lkasining markazi - Toshkentda 1917 yil 9-14 may kunlari o'qituvchilarning 1-o'lka qurultoyi bo'lib, bunda «Turkiston o'qituvchilar ittifoqi» tashkil etildi. 1918 yil 9 aprelda Munavvar Qori uyida to'plangan jadidlar Turkiston Xalq dorilfununining musulmon bo'limini tashkil etish maqsadida 9 kishidan iborat tashkilot komissiyasini tuzadi. Ular 22 kun ichida musulmon bo'limi dasturlarini tuzadilar. O'sha yilning 3 mayida dorilfununning musulmon bo'limi rahbariyatiga saylov bo'lib, unda Munavvar Qori rais (rektor), Iso To'xtaboev birinchi muovin, Burxon Habib ikkinchi muovin, Abdusamad Qori Ziyobov xazinador, Muxtor Bokir sarkotib bo'lib saylandi. 13 may (yakshanba) kuni Toshkentning eski shahar qismida Vikula Morozovning sobiq do'koni binosi (hozirgi o'zbek yosh tomoshabinlar teatri)da musulmon aholi uchun "Xalq dorilfununi" ochiladi. Bu bo'lim tez orada o'ziga xos yirik bilim maskaniga aylanadi. Universitet tarkibida ijtimoiy-iqtisodiy, tabiiy-matematika, tarix-filologiya, qishloq xo'jaligi va texnika fakulteti bor edi. 1919 yil fevraldan universitet qoshida ishchi fakulteti ham faoliyat ko'rsata boshladi. 1918 yil noyabrda Toshkentda maxsus sharqshunoslik ixtisosligidagi oliy ta'limning to'rtinchi — Turkiston sharq instituti tashkil qilindi. Institut haqidagi Nizomda uning asosiy vazifalari qilib Turkiston mahalliy aholisi va qo'shni mamlakatlar aholisi tilini yaxshi biladigan sharqshunos olimlar va amaliyotchi xodimlar tayyorlashdir, deb belgilab qo'yilgan edi. 1920 yilda Turkiston xalq universitetiga muqobil Turkiston davlat universiteti (keyin O'rta Osiyo, hozirgi M.Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti) tashkil qilindi.

Universitet faoliyatining birinchi yili oxiriga kelib unda 6 ta fakultet: ijtimoiy-iqtisodiy, tarix-filologiya, fizika-matematika, texnika, tibbiyot, qishloq xo'jalik fakultetlari ish olib bordi. Vaqt o'tishi bilan universitet faqat eng yirik o'quv yurtigina emas, balki ilmiy-nazariy va amaliy tafakkurning, tabiiy va amaliy fanlarning juda xilma-xil sohaları bo'yicha olib boriladigan tadqiqotlarning eng muhim markazi ham bo'lib qoldi.

Bolsheviklarning aksil milliy, umuminsoniy ilo'or ma'rifatchilikka dushmanlik qilishlariga qaramasdan 1917—1924 yillarda O'zbekistonning hozirgi hududida

madaniy-ma'rifiy turmush vujudga keldi, xalq ma'naviyatida o'z aksini topdi. Xalq ta'limining iste'dodli tashkilotchilari Abdulqodir Shakuriy, Ismatulla Rahmatullaev, Ishoqxon Ibrat, Munavvar Qori, Mahmudxo'ja Behbudiy, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Sadridin Ayniy, Abdulla Avloniy va boshqalar katta pedagogik ish olib bordilar. Uzoq tarixga ega bo'lgan o'zbek xalqi, ijtimoiy-siyosiy, diniy to'siqlarga qaramay, Markaziy Osiyodagi boshqa xalqlar kabi ilg'or fikr egalarini, buyuk olimlarni yetkazdi, insoniyatga ilm-fan, ma'naviyat sohasida o'lmas durdona asarlar, fikrlar qoldirdi. Bunday ilg'or fikrli mutafakkir olimlarning asarlari Turkiston o'lkasi maktablarida to 1917 yil oktyabr to'ntarishiga qadar asosiy manba sifatida foydalanib kelingan.

Jumladan, «Haftiyak» kitobi bo'lib, unda Qur'on suralaridan ettitadan biri tanlab olingan. Taxminan, VIII asrlarda yozilgan. X—XII asrlarda fors-tojik tilida islom dini ruknlari bayon etilgan "Chorkitob", XII asrlardan boshlab esa Ahmad Yassaviyning hikmatlari asosida bilimlar berilgan.

Abu Nasr Forobiy, Yusuf Xos Hojib, Abulqosim Mahmud bin Umar Zamaxshariy, Alisher Navoiy asarlaridan ham keng foydalanilgan. Zero, bunday nodir asarlar va sharq mutafakkirlarining oliyjanob hikmatlari, o'oyalari XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida Turkiston o'lkasida pedagogik va uslubiy fikrlarning taraqqiy etishida muhim rol o'ynadi. Ayniqsa Turkiston xalqlarining ma'rifatparvarlik pedagogikasi taraqqiyotida asosiy zamin bo'ldi. Markaziy Osiyo, jumladan Turkiston o'lkasida mahalliy maktablarning xususiyati, ta'lim-tarbiya ishlarining mazmuni, uni tashkil etish usullari o'sha davr tarbiyasi maqsadiga mos bo'lgan. Umuman Markaziy Osiyoda Oktyabr to'ntarishiga qadar bir necha turdagi maktablar mavjud edi. Ular:

1. Musulmon diniy maktablar:

- a) maktab (xona) — eski maktab;
- b) qorixona;
- v) madrasa;

2. Rus maktablari:

- a) umumiy ma'lumot maktablari;
- b) kasb maktablari;
- v) rus-tuzem maktablari;
- g) rus tilini o'rgatish maktablari.

3. "Yangi usul" maktablari (usuli jadid). Bu davr ijtimoiy-madaniy hayotidagi kuchlar o'rtasida yuz berayotgan sinfiy kurashning murakkabligi maktab-maorif masalalarida ham o'z ta'sirini ko'rsatdi.

Demak, endi turli vositalarni ishga solib yangi mazmundagi ma'rifatni tashviq qilish, tarbiya usullarini zamonaviylashtirish ta'limda qulay usullarni topish muammolari turar edi. Bu borada Turkiston o'lkasidagi dastlabki maktablarda ilo'orma'rifatparvar pedagoglar - toshkentlik Saidrasul Saidazizov, Abdulla Avloniy, namanganlik Ishoqjon Junaydullaev - Ibrat, samarqandlik Abduqodir Shakuriy, Saidahmad Siddiqiy, Ismatulla Rahmatullaev, qo'qonlik Hamza Hakimzoda Niyoziy

muhim rol o'ynashdi. Ular XIX asrning II yarmida maydonga kelgan ma'rifatchilik harakatining merosxo'rlari sifatida butun o'lkada katta obro'ga ega bo'lib, rus, ozarbayjon, tatar va boshqa qardosh xalq pedagoglarining ta'lim-tarbiya haqidagi fikrlarini hamda darsliklarini o'rganib o'lka maktablarida keng yoyishda jonbozlik ko'rsatdilar. Turkistonda ochilgan rus va tatar muallimlari boshchilik qilgan o'zbek maktablarida qo'llangan usullardan foydalanib o'zlari tashkil qilgan maktablarda uzoq vaqt davom etgan "hijo" usuli o'rniga "usuli savtiya"da ta'limni tashkil qildilar va darsliklar yaratdilar.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligini qo'lga kiritgach, ijtimoiy hayotning barcha sohalarida tub islohotlar kechayotgan hozirgi kunlarda ta'lim oluvchilarning ma'naviy-kasbiy rivojlantirish masalalari alohida dolzarblik kasb etdi. Yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasida «Avesto» yodiyorligi va Sharq mutafakkirlarining pedagogik ta'limoti hamda Ma'mun akademiyasi olimlari merosidan foydalanish yanada samarali bo'lishiga olib keldi. Haqiqatdan ham bu ma'naviy merosimiz turli pedagogik muammolarni hal etishda, eng muhimi, ma'naviy barkamol insonni rivojlantirish va bu bilan pedagogik kadrlar tayyorlash sifatini oshirishda ulkan imkoniyatlarga egadir. Pedagogika tarixi orqali talabalarning ma'naviy sifatlarini tarbiyalash tizimini takomillashtirish pedagogika fanini, O'zbekiston tarixi, falsafa, etika, xususiy uslubiyot fanlari bilan o'zaro aloqada o'qitish jarayonida amalga oshirish maqsadga muvofiqligini ko'rsatdi. Bu borada pedagogika tarixi kursini o'qitishning turli xil yo'llari, usul va vositalari ayniqsa katta imkoniyatlarga ega. Talabalarni Abu Nasr ibn Iroq, Abu Sahl Masihiy, Abulxayr ibn Hammor. Abu Abdulloh ibn Yusuf al-Xorazmiy, Abu Ali ibn Miskavayx. Abu Mansur as-Saolibiy kabi mutafakkirlar hayoti, ilmiy faoliyati, yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga oid fikr va g'oyalari bilan tanishtirish natijasida ular ongi va xulqida ijobiy o'zgarishlar kuzatiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yunus O'g'uz. Amir Temur "Yuksalish sari". – T.: Yangi asr avlodi, 2018. – 584 b. Xindiston.
2. Yunus O'g'uz. Amir Temur "Dunyoning hokimi". – T.: Yangi asr avlodi, 2018. – 590 b. Turkiya.
3. Mixail Ivanin. Chingizxon va Amir Temur. – T.: Yangi asr avlodi, 2018. – 301 b.
4. Baxtiyor Abdug'afur. Sulton Jaloliddin Manguberdi. – T.: Yangi asr avlodi, 2019. – 444 b.
5. Razin E.A. Istoriya voennogo iskusstva. 1994.
6. Mixail Ivanin. Chingizxon va Amir Temur. – T.: Yangi asr avlodi, 2018. – 301 b.
7. Harbiy tarix san'ati, darslik H.Dadaboev. Toshkent 2013.
8. Temur tuzuklari Toshkent - 2005 y. Sharq.